

Geliş Tarihi:

01.07.2024

Kabul Tarihi:

04.12.2024

Yayımlanma Tarihi:

28.12.2024

Kaynakça Gösterimi: Gülbak, O. & Kaba, T. 2024, Ulus devlet inşasında dil birliği çabalarının basındaki yansımaları: “Vatandaş Türkçe Konuş!” kampanyası. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(51), 2134-2165, doi: 10.46928/iticusbe.1508133

ULUS DEVLET İNŞASINDA DİL BİRLİĞİ ÇABALARININ BASINDAKİ YANSIMALARI: “VATANDAŞ TÜRKÇE KONUŞ!” KAMPANYASI

Araştırma

Okan Gülbak

Sorumlu Yazar (Correspondence)

İstanbul Ticaret Üniversitesi

ogulbak@gmail.com

Tuğçe Kaba

İstanbul Ticaret Üniversitesi

kabatugceec@gmail.com

Okan Gülbak, İstanbul Ticaret Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü (İngilizce) doktor öğretim görevlisidir. Küreselleşme, güvenlik çalışmaları, siyasi tarih, eğitim ve kültür politikaları alanlarında araştırmalar yürütmekte ve bu alanlarda dersler vermektedir.

Tuğçe Kaba, İstanbul Ticaret Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Programında Tezli Yüksek Lisans öğrencisidir.

ULUS DEVLET İNŞASINDA DİL BİRLİĞİ ÇABALARININ BASINDAKİ YANSIMALARI: “VATANDAŞ TÜRKÇE KONUŞ!” KAMPANYASI

Okan Gülbak
ogulbak@gmail.com
Tuğçe Kaba
kabatugceec@gmail.com

Özet

Bu çalışma, ulus devlet ve ulusal kimlik inşasında dil politikalarının basına yansımalarından hareketle 1930’lu yıllarda hayata geçirilmeye çalışılan “Vatandaş Türkçe Konuş” kampanyasının toplumsal izdüşümlerini, siyasi tarih bağlamında açıklamayı ve anlamlandırmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla 1930’lu yıllarda Türk basınında yer bulan ve kampanyayı yansıtan haber ve başlıklara odaklanılarak açık erişimli gazete arşivleri taranmış ve nitel analiz yöntemlerinden tematik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda, toplam altı gazetede kampanya ile ilgili başlık ve haberlere 1934 yılı yoğunlukta olmak üzere 1930-1938 yılları arasında yer verildiği ve Musevilik/Yahudilik ile öğrenci gençler temaları altında toplandığı görülmüştür. Musevilik/Yahudilik teması altında bulunan haber ve başlıklar, takip edilen dil politikasının toplumsal düzeydeki yansımalarının toplumun tüm katmanlarından ziyade, esas itibarıyla Yahudileri merkeze aldığı gösterirken; diğer tema ise söz konusu yansımalarda devletin dolaylı temsilciliğini gazeteler, köşe yazarları ve öğrenci gençler üzerinden yürüttüğünü ortaya çıkarmıştır. Elde edilen bulgulara göre dil birliği çabalarının yalnızca azınlıklar gibi toplumun belirli bir kesimine yönelik değil; aynı zamanda dili iyi konuşmaya eğilim göstermeyen ve yabancı sözcükler kullanmada ısrarcı olan toplumun tüm kesimlerine hitap ettiği saptanmıştır. Dolayısıyla “Vatandaş Türkçe Konuş” kampanyasının arzulanan vatandaş inşa etme sürecinde, yalnızca azınlıkları değil, tüm toplumu hedeflediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ulus devlet inşası, vatandaş inşası, dil birliği, Vatandaş Türkçe Konuş, basın çalışmaları.

JEL Kodu: J18

REFLECTIONS OF THE EFFORTS FOR LANGUAGE UNITY IN THE CONSTRUCTION OF THE NATION STATE IN THE PRESS: "CITIZEN, SPEAK TURKISH!" CAMPAIGN

Abstract

This study aims to explain and make sense of the social projections of the “Citizen Speak Turkish” campaign, which was tried to be realized in the 1930s, in the context of political history, based on the reflections of language policies in the press in the construction of the nation state and national identity. For this purpose, open-access newspaper archives were examined by focusing on the news and headlines that appeared in the Turkish press in the 1930s and reflected the campaign and analyzed qualitatively through thematic analysis. As a result of the analysis, it was observed that headlines and news items related to the campaign were covered in a total of six newspapers between 1930 and 1938, with 1934 being the most common year, and were grouped under the themes of Hebraism/Judaism and student youth. The news and headlines under the theme of Hebraism/Judaism show that the reflections of the language policy at the social level were mainly centered on Jews rather than all layers of society and the other theme revealed that the indirect representation of the state in these reflections was carried out through newspapers, columnists and student youth. According to the findings, language unity efforts are not only targeted at a certain segment of society, such as minorities, but also at all segments of the society who do not tend to speak the language well and insist on using foreign words. Therefore, it has been determined that the “Citizen Speak Turkish” campaign targets not only minorities but the whole society in the process of building the desired citizen.

Keywords: Nation state building, citizen building, language unity, Citizen Speak Turkish, press research.

JEL Code: J18

GİRİŞ

Ulus devlet salt bir ideoloji üzerine inşa edilmez ve ulus devlet inşaları yalnızca yalın bir siyaset yapma veçhesi ile anlaşılmalıdır (Gellner, 2008, s. 78; Hobsbawn, 1995 s. 66). Modern toplumlarda ulus devlet inşalarının ulusal kimlikle ilişkilendirilmeden kavranamayacağı aşikârdır. Bu sebeple modern ulus-devlet inşası kültürel birer görüngü olarak ele alınmalı, ulusal kimliğe ilişkin aidiyet de özel bir dil ve hissiyat çerçevesiyle kavranmalıdır (Smith, 1994, s. 2). Fishman'a (2003, s. 41) göre Fransız Devrimi'ni takip eden süreç boyunca ulus devletleşmeye çalışan topluluklar, kendi varlıklarını inşa süreçlerinde dil ve hissiyat arasında bağ kurmak için özel gayret göstermişlerdir. Bunun temel sebebi ise ikisi arasında kurulacak bağın, dil, din, sınıf, statü ve kültürel nüanslarla müteşekkil, toplumun farklı katmanlarından oluşan ulus-devleti birleştireceği, aynı zamanda uluslararası politika düzeyinde de ulus-devletin tanınırlığını artıracığı ve onu modernleştireceği tasavvuruna dayanmaktadır. Kısacası dil, ulusal kimlikleri yaratmak ve birleştirmek için ulus devletlerin inşasında başvurduğu en temel araçlardandır.

Bununla birlikte, dil ve hissiyat arasındaki bağları kurmak ve kültürel görüngüleri belirlemek için ulusu ve ulus devleti inşa etmenin temelinde matbaanın ve matbuat ürünlerin kayda değer bir önemi olduğunu vurgulamak gerekmektedir (Anderson, 1995, ss. 52-53). Anderson'un da belirttiği üzere dili matbuata dökmek ulusal bilinci artırarak toplumsal düzeyde farklılıkları azaltıp ve ulusal kimliklerin gelişmesine yardımcı olur. Matbuata dökülen dil diğer taraftan da kültürel harmoni sağlayarak ulus devletin inşasına ve merkezileşmesine de katkıda bulunur (Özkırmı, 2010, ss. 97-98). Standartlaştırılan endüstriyel bir üretim türü olarak gazete başta olmak üzere basın ürünleri, birbirinden ayrı ve uzakta yaşayan insanları tutarlı bir öykü kurarak hayali bağlarla tasarlayarak birleştirir ve ortak hissiyatlar yaratarak modern ulusu, ortak dili ve ortak hikayeleri yaratarak da modern ulus devletin inşasına olanak sağlar (Anderson, 1995, s. 98). Modernitenin bir sonucu olarak doğan ulus devletler, farklı katmanlardan oluşan toplumu müşterek kültür zemininde buluşturmak amacıyla 'arzulanan vatandaşlarını' özellikle ortak kültürel bir görüngü olan dil üzerinden kurgulamaya ve tasarlamaya çalışmışlardır (Çağatay, 2003, ss. 168-169). Başka bir deyişle, çok uluslu imparatorlukların çok dilli ve çok kültürlü toplumlara, modern ulus devletlerin kendi varlıklarını tesis etme süreçlerinde ortak bir kültürel bilincin ürünü olarak ulus devletin

tek dilli arzulanan vatandaşlarına dönüşmeye başlamıştır. Bu çalışmada da Yeni Türkiye'nin ulus devlet inşa sürecindeki dil politikasının basındaki yansımalarına odaklanılacak ve devlet nezdinde arzulanan tek dilli vatandaş yetiştirme projesinin toplum düzeyinde amacına ulaşıp ulaşımadığı sorgulanacaktır.

TARİHSEL BAĞLAM VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İkinci Roma olarak nitelendirilen ve farklı kültürel havzaların, medeniyetlerin beşığı olarak tanımlanan İstanbul, tarihsel süreç boyunca farklı kültürlere ev sahipliği yapmış, pek çok güçlü devlet tarafından ele geçirilmesi arzulanan jeopolitik bir merkez olarak tanımlanmıştır (Marshall, 2021, ss. 72-73). Hem kültürel zenginlik hem de jeopolitik öneme sahip bu merkez noktası 15.yy. ortalarında İslam kültür ve medeniyetinin temsilcisi Osmanlılar tarafından fethedilmiştir. İstanbul'un fethini takip eden süreçte, Doğu Roma İmparatorluğu'nun merkezi olan bu noktayla birlikte var olan yönetim mekanizmaları ve siyaset yapma biçimleri Osmanlı İmparatorluğu tarafından evrtilmiştir. Fetihle birlikte zenginleşen çok uluslu kültürel yapının temel yönetim mekanizmasını millet sistemine dayandırmıştır. Millet sistemi, toplumsal yapının başat çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu beraberinde gayrimüslimleri de içerisinde barındırdığı Osmanlı'ya özgü dinamik bir sistem olarak ifade edilmektedir (Karpas K. H., 2002, s. 612).

Millet sistemi içerisinde gayrimüslim topluluklar okumak, yazmak ve kendi dillerini konuşmak konusunda serbest olarak yaşamlarını sürdürmekte, kimi zaman hiç Türkçe öğrenmeden hayatlarını idame ettirmekteydiler (Oran, 2004, s. 36). Tebaasına özerk alanlar tanıyan imparatorluk yönetimi uzun yüzyıllar boyunca kültürel haklar konusunda âdem-i merkezîyetçi rol almış, gayrimüslimlerin dil başta olmak üzere pek çok alandaki denetimini mensup olduğu dini cemaatlere bırakmıştır. Fransız devrimini takip eden süreçte ulus devlet ve ulusal vatandaş kavramlarının ortaya çıkışı, çok uluslu imparatorluk ve krallıkların siyasi otoritelerinin sarsılmasına; ortak dil, duygu, inanç ve kültürel aidiyet mefhumlarının sorgulanmasına ve ulusal bilinç ve ulusal kimliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Gülbak, 2023, s. 206). Batı Avrupa'da gerçekleşip tüm kıtaya ve dünyaya yayılan ulusal taleplerden Osmanlı İmparatorluğu da etkilenmiştir. İmparatorluk kendi otoritesi altındaki topluluklarda gelişen ulusal bilinç ve ulusal kimlik hissiyatlarına çağdaşlaşma ve modernleşme girişimleriyle yanıt vermiştir (Berkes, 2002, ss. 17-18). İmparatorluğun en uzun yüzyılı olarak bilinen

19.yy. boyunca gerçekleştiren çeşitli reformlara rağmen, çok uluslu devlet mekanizmasının çözülmesine engel olunamamıştır (Ortaylı, 1987, s. 215). Yönetimi altındaki toplulukların kendi ulusal kimlik ve ulusal bilinçlerinin gelişmesi İmparatorluğun yıkılmasına yol açarken, İmparatorluk yüzyıllar boyunca hakimiyet kurduğu topraklarda farklı ulusal bilinç ve ulusal kimliklerin filizlendiği modern ulus devletlerin kurulmasının da önüne geçememiştir.

1923 yılında çok uluslu imparatorluğun küllerinden doğan Yeni Türkiye, pek çok yeni bürokratik mekanizma ve siyaset yapma biçimiyle birlikte ulus devletin inşasında kültürel alanda da devrim gerçekleştirmiştir (Cihan, 1993, s. 8). Varlığını uluslararası sistemde Lozan Anlaşması'yla tescil ettiren Yeni Türkiye, kuruluşunu takip eden on yıl boyunca eğitim, hukuk ve sanayi gibi sahalarda gerçekleştirdiği yenilikler gibi, kültürel birliği de sağlamaya çalışmış (Deny, 2000, s. 25-26), farklı diller konuşan gayrimüslim toplulukların tabi olduğu dini cemaatleri devreden kaldırarak ulus devleti ve ulus devlet olmanın gereği olarak merkezîyetçi yönetim felsefesini de benimsemiştir (Oran, 2004, s. 88). Seküler bir devlet olmasına rağmen imparatorluğun tarihsel mirasından kaynaklanan farklı dini aidiyetlere sahip olan Araplar, Bulgarlar, Rumlar ve Sırlar gibi kendi ulus devletlerini kuran toplulukların yanı sıra pek çok gayrimüslim, Yeni Türkiye vatandaşı olarak anavatanlarında yaşamaya devam etmişlerdir. Bu ve benzeri sebeplerden ötürü de seküler bir devlet olmasına rağmen vatandaşlık tanımı örtük bir dinsel aidiyet temasıyla ilişkilendirilmiş, gayrimüslimlerin vatandaşlığı da "Vatandaşlık itibariyle Türk'tür" gibi sorunlu bir tanımla meşrulaştırılmaya çalışılmıştır (Akgönül, 2011, s. 11).

Türkiye'de yaşamaya devam eden gayrimüslim topluluklar, laik bir devlet ve seküler bir toplum yaratma düşüncesiyle hareket eden Yeni Türkiye devleti tarafından kültürel anlamda farklı ve sayıca az olmalarına binaen ekalliyet (azınlık) olarak tanımlanmıştır (Akgönül, 2011, s. 27). Uzun yıllar boyunca dinamik bir sistem olarak işleyen millet sistemi idaresi altında yaşamakta olan azınlıklar, dinsel aidiyetlerinin yanı sıra dinsel aidiyetlerini de muhafaza etmişlerdir (Galanti, 2000, ss. 2-3). Arapça, Acemce, Ermenice, Rumca, İbranice ve Yahudi-İspanyolcası (Ladino) gibi farklı anadillerin rahatça konuşulduğu bir dil serbestisine sahip olan azınlıklar, bu özerkliklerini Yeni Türkiye'nin kuruluşunu takip eden dönemde statik bir sistem olarak ortaya çıkan yukarıdan aşağı merkezîyetçi ulus devlet inşası sürecinde yitirmeye başlamışlardır.

1930'lar Modern Devlet Devrimleri

Yeni Türkiye devleti kuruluşunu takip eden yıllarda girişilen Erken Cumhuriyet dönemi olarak nitelendirilen bu dönemdeki yenilikler modern ve merkezi bir devleti meydana getirmek için gerçekleştiren devrimlerdir. Başka bir ifadeyle modern devlet devrimleri, eski alışkanlıkların ve aidiyetlerin terk edilip, yerine modern ve yeni alışkanlıkların benimsendiği ulusal aidiyetin inşa etme pratiği üzerine kuruludur. Hem devleti hem de toplumu modernleştiren bir süreç olarak ifade edilen bu dönem devlet mekanizmasına devrimleri “halka rağmen halk için” uygulayan aktif bir vazife biçerken, topluma devletin arzu ettiği devrimleri uygulamakla mükellef vatandaşlardan müteşekkil ‘pasif’ bir rol uygun görmüştür (Yılmaz, 2023, ss. 3-9).

Merkeziyetçi ulus-devlet olmanın gerekliliği olarak gündelik hayatta kullanılan dilden giyim kuşama, eğitimden takvime, ekonomiden sanayiye, şer-i hukuku terkten medeni hukuk kanunlarını kabule sanat üretiminden basın ve medyaya kadar pek çok alanda modern Batılı ulus-devlet formunu benimsemiştir (Dodd, 2012, ss. 54-55). Devlet nezdinde yapılan devrimler Yeni Türkiye devletine uluslararası alanda modern ve Batılı bir kimlik kazandırma hedefi güderken, toplumsal düzeyde de çağdaş ve demokratik değerleri özümsemiş vatandaşlar inşa etmeyi hedeflemiştir (Ahmad, 2006, s. 48). Devletin bürokratik alanda yaptığı bu reformlar bir taraftan Yeni Türkiye toplumuna istikrarlı bir gelecek sunmayı vaat ederken, diğer taraftan bu politikaların topluma yansımaları çarpıcı ve hızlı olduğu için vatandaş olmayı yeni yeni deneyimleyen Yeni Türkiye toplumu için gündelik hayatı zorlaştırmıştır (Selçuk, 2023, s. 245). Devlet nezdinde arzu edilen vatandaş inşa etme projesinin toplumsal alanı dönüştürmesi, gündelik hayatı sarsıcı bir şekilde etkilemiş, devlet ve inşa edilmesi arzulanan vatandaş arasında toplumsal gerilimler oluşmuş, devletin vatandaş inşasında uyguladığı pratikler ‘bürokratik aşkıncılık’ (Heper, 1985, s. 8-10) ve ‘huzursuz demokrasi’ nitelendirmeleriyle eleştirilmiştir (Zürcher, 2000, s. 321).

Modern Devrimler ve Yeni Türkiye Toplumu

Erken cumhuriyet dönemindeki devrimler, devlet ve toplum düzeyinde gerilim yaratmasının en temel sebebi asırlarca hüküm süren ancak sonunda çözülen yönetim mekanizmasının ardından (Berkes, 2002, s. 38), moderniteye ve modern çağa hızlıca uyum sağlayabilen yeni bir devlet varlığını meydana getirmekten kaynaklanmaktadır

(Giddens, 1990, s. 10). Devlet aktörlerinin arzuladığı hız, toplumun farklı katmanlarına aynı derecede sirayet edemediğinden toplumsal gerilimler meydana gelmiş, zaman ve mekânın değişen yapısına uyum sağlama hususu azınlıklar başta olmak üzere Yeni Türkiye toplumunda aidiyet sorgulamalarına yol açmıştır.

Çok uluslu topluluk olmanın ve dinsel aidiyetlerin başat rol oynadığı millet sisteminde azınlıklar tabii oldukları dinlere bağlı olarak yönetilmekte, sahip oldukları dinsel aidiyet ibadet, inanç, ticaret ve sosyal hayatın pek çok alanını kapsamıştır (Karpat, 2002, s. 612). Modern devlete dönüşme süreciyse, modern vatandaş inşa etmek ve yeni ulusal aidiyetler yaratmayı beraberinde getirdiğinden, Erken Cumhuriyet dönemi hem devlet nezdinde hem de toplum düzeyinde çeşitli gerilimlere tanıklık etmektedir. Söz konusu devrimlerden kaynaklı devlet ve toplum arasındaki en temel gerilim kaynağı ise aidiyet hususudur (Yeğen, 2006, s. 129-130). Seküler bir devlet olmanın gereği olarak dinsel aidiyet konusunda azınlıklara ‘görece toleranslı’ olan Yeni Türkiye devleti, dinsel aidiyet hususunda ise daha az tolerans göstererek Türkçe dilini merkeze alarak kültürel birlik sağlamayı hedeflemiştir (Gündoğdu, 2014, s. 16).

Türk Dil Devrimi ve Yeni Türkiye Toplumunu

1928 yılı itibariyle Latin harflerini geçişle başlanan dil birliği yaratma konusundaki çabalar, 1930’lu yıllarda Türk Tarih ve Türk Dili kongreleriyle takip edilmiştir. ‘Dil toplumu ve ulusu inşa eder’ şiarını benimseyen Yeni Türkiye devleti, vatandaşlarına pek çok alanda tek dil ilkesini uygulayarak Türk devletini merkezileştirmek toplumu da kültürel anlamda ortaklaştırmaya çabalamıştır. Yeni Türkiye devletinin resmi politikaları yabancı kelimelerin tedavülden kaldırılması ve Türkçe’nin saf bir dil haline dönüştürülmesini hedeflerken, diğer taraftan da aidiyet hususundan ve sınıfsal farklılıklardan kaynaklanan problemleri de çözüme kavuşturmayı amaçlamıştır (Özdemir E. , 1980, s. 16). Türk Dil devrimi olarak Cumhuriyet’in ilk yıllarında gerçekleştirilen devrimlerin temel amacı kültür birliğini sağlayarak devletin kendini merkezileştirmesine katkı sağlamak, toplumu da devletin arzuladığı vatandaşlara dönüştürmektir.

Türk Dil devrimi kapsamında devlet, çeşitli kurumlarına Türkçe’nin Türk kimliğinin ve Türk benliğinin güçlü olması için gereken özenin gösterilmesi gerektiğini hatırlatmış, ayrıca gazetelere de dil devriminin dolaylı uygulayıcıları olarak gereken

desteği göstermeleri hususunda yardımcı olmaları istenmiştir (Çelik, 2006, s. 200). Dolayısıyla, Türk ulusal kimliğinin kültürel anlamda dil birliği sağlama çabaları basın ve medya tarafından uygulanmıştır. Üniversiteler ve gazeteler başta olmak üzere pek çok kurum tarafından dil devriminin takibi benimsenmiş, vatandaşı “Yeni Türkçe”yi konuşmaya teşvik eden uygulamalara ve kampanyalara girişmişlerdir. Farklı gazetelerin benimsediği ortak uygulama “Vatandaş Türkçe Konuş!” kampanyasıyla sloganlaşmıştır.

Devletin dil devriminin basın ve medyadaki takipçileri ve uygulayıcıları olan gazeteler söz konusu sloganı resmi bir uygulama gibi takip etmişlerdir. Başka bir ifadeyle “Vatandaş Türkçe Konuş!” kampanyası resmi olarak bizatihi devletin başlatıp sürdürdüğü bir politika değildir (Özdemir K. , 2021, s. 30). Söz konusu kampanya, günümüzde İstanbul Üniversitesi ismiyle bilinen, bahse konu dönemde “Dârülfünûn” olan kurumun Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti’nin 13 Ocak 1928 tarihinde düzenlenen yıllık kongresinde azınlıkları Türkçe konuşurmaya teşvik etmek için bir kampanya yapılması fikrinin ortaya atılmasına dayanmaktadır. Cemiyet, Yeni Türkiye devleti ve toplumun uyumunu ulusal kimliğe, ulusal kimliği sağlamayı da kültürel birliğe dayandırmaktadır. Bu minvalde cemiyete göre, kültürel birliğe uyum sağlanması konusunda azınlıklar kamusal alanda Türkçe konuşmaya özen göstermemektedir ve bu özensizlik toplum nezdinde tahammül edilemez bir seviyeye gelmiştir (Galanti, 2000, ss. 5-8). Cemiyete göre, ekseriyetin hâkim olduğu kültürel birliğe azınlıklar da hâkim olmalı, toplumsal huzurun sağlanması ve ortak kültürel hissiyatlar geliştirilmesi adına azınlıklar da vatandaşı oldukları devletin dilini özümsemelidir. Kısacası her Türk vatandaşı Türkçeyi benimsemeli ve sahiplenmelidir.

“Vatandaş Türkçe Konuş!” kampanyası, ilgili toplantıda hazır bulunan herkes tarafından kültürel birliği sağlama açısından işlevsel bir araç olduğu fikriyle kabul görmüş olup, kısa bir süre sonra basın ve medya vasıtasıyla “Vatandaş Türkçe Konuş!” sloganı ile kamusal destek de toplayan bir uygulamaya dönüşmüştür (Galanti, 2000, s. 5). Dil birliği sağlama yönünde toplumsal düzeyde gösterilen bu çabalar, devletin merkezileşme sürecine görece bir katkı sunmakla birlikte, toplumsal uyumu sağlama ve toplumda ortaklıklar meydana getirme konusunda çeşitli engellerle karşılaşmıştır. Söz konusu uygulamanın basındaki yansımalarını irdelemek kültürel birliği sağlama

çabalarının işe yarap yaramadığını görmek ve söz konusu engelleri tespit etmek açısından önem arz etmektedir.

YÖNTEM

Araştırma Deseni ve Evreni

Bu çalışma, ulus devlet ve ulusal kimlik inşasında dil politikalarının basına yansımalarının önemi ve arzulanan vatandaş yetiştirme gayretlerinden hareketle, 1930’lu yıllarda Türk basınında hayata geçirilmeye çalışılan “Vatandaş Türkçe Konuş” kampanyasının toplumsal izdüşümlerini siyasi tarih bağlamında açıklamayı ve anlamlandırmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla araştırma sorusu “Vatandaş Türkçe Konuş kampanyasının kapsamı ve niteliği nedir?” olarak belirlenmiştir. Bu amaçla taranan arşivler arasında ulaşım kolaylığı sağladığından erişime açık olan arşivler incelenmiş ve İstanbul Üniversitesi Gazete Arşivi’ne ulaşılmıştır. Arşivdeki 1930’lu yıllarda basılan, kampanyanın yansıma bulduğu ve dolayısıyla çalışmanın evrenini oluşturan gazetelerin listesi basım yıllarıyla birlikte Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. İncelenen Gazetelerin Listesi

Basım Yılları	Gazete
1934, 1936	Son Posta
1930, 1933, 1934	Vakit
1934, 1937	Akşam Postası
1935, 1936, 1937	Anadolu
1938	Tan
1934	Yeni Asır

Araştırma Yöntemi

Çalışma için belirlenen araştırma sorusuna yanıt arama sürecinde, araştırmacılar için gerçek dil kullanımına örnekler sağlaması ve erişilebilirliği nedeniyle kamusal belgeleri incelemeyi elverişli kılan nitel araştırma deseni kullanılmıştır (Creswell & Creswell, 2018). Listede belirtilen gazetelerdeki nitel veriler, tematik analiz yöntemiyle Creswell ve Creswell (2018) tarafından önerildiği şekilde, verilerin düzenlenmesi ve analize hazırlanması, verilerin okunması, kodlanması, temaların belirlenmesi, yorum geliştirme, analitik bir çerçeveden verilerin analiz edilmesi ve yorumlanmasından oluşan yedi aşamada incelenmiştir.

Verilerin düzenlenmesi ve analiz için hazırlanması aşamasında bahse konu olan gazetelerde ‘dil birliği’, ‘Türkçe Konuş’ ve ‘Vatandaş Türkçe Konuş’ taramaları yapılarak söz konusu başlıkları içeren manşet, köşe yazısı ve gazete makaleleri araştırma verileri olarak araştırmacılar tarafından belirlenmiştir. Elde edilen veriler başlıklar halinde incelenmiş ve nitel analiz için hazır hale getirilmiştir. Takip eden aşamalarda ise hazır hale getirilen tüm verilerin her bir araştırmacı tarafından ayrıntılı okuması yapılarak ön plana çıkan başlıklar temalar halinde belirtilmiştir (örn. ‘Museviler/Yahudiler’). Daha sonra söz konusu kampanyanın kültürel birliği sağlama çabalarında arzulanan vatandaşı sağlama hikayesinde süreklilik ve değişimin hangi şartlarda gerçekleştiğine odaklanılarak veriler analiz edilmiş ve değerlendiriciler arasındaki tutarlılığı belirlemek için Cohen’in Kappa istatistiği kullanılarak değerlendiriciler arası güvenilirlik analizi yapılmıştır. Analiz, $Kappa=0.81$ ($p<.001$) ile değerlendiriciler arası uyumun önemli olduğunu göstermiştir. Son olarak da kültürel birliği sağlama çabalarının devlet ve toplumun çoğunluk/azınlık analiz birimlerinde nasıl yansımalar bulduğu, ilgili temaların hangi analiz birimlerini temsil ettiği yorumlanmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Ulus devlet ve ulusal kimlik inşasında dil politikalarına istinaden, 1930’lu yıllarda Türk basınında yer bulan “Vatandaş Türkçe Konuş” kampanyasının yansımalarına dair veriler incelendiğinde, altı farklı gazetede, 1934 yılı yoğunlukta olmak üzere, 1930-1938 yılları arasında haber ve başlıkların bulunduğu görölmüştür. Bu haber ve başlıklar incelendiğinde ise, iki ana tema ortaya çıkmıştır. Bu temalardan biri, kampanyanın toplumsal düzeydeki yansımalarının tüm gayrimüslim gruplardan ziyade, esas itibariyle Yahudileri merkeze aldığını örneklerle gösteren Museviler/Yahudiler olmuştur. Diğer tema ise takip edilen dil politikasının dönemin gençliğinin önemi üzerinden kaleme alınan haber ve başlıkları içeren Öğrenci Gençler/Köşe Yazarlarının ve Vatandaşın Tepkisi teması olarak belirlenmiştir. Her iki temaya ait bulgular örnekleri ve tartışmasıyla birlikte takip eden bölümlerde iki başlık altında sunulmuştur.

Museviler/Yahudiler

Yapılan analizler sonucunda, dil politikalarının basındaki yansımalarına dair belirlenen temalardan ilki Museviler/Yahudiler olmuştur. Bu temaya ait gazeteler incelendiğinde

Musevilerin günlük dil pratikleriyle ilgili haber ve başlıkların ön planda tutulduğu görülmüştür. İlgili örnekler aşağıda sunulmaktadır.

Şekil 1. Türkçe Konuşmayan Musevi

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Açık Erişim, Son Posta, 12 Ekim 1934

12 Ekim 1934 tarihli Son Posta Gazetesi'nin ilk sayfasında “Türkçe Konuşmayan Musevi” başlığıyla yer alan habere göre, bir kamusal alan olan kıraathanede Yahudice konuşulması toplumda rahatsızlık vermektedir. İlk sayfada yer alan haberin detaylarına göz atıldığında Museviler topluma uyum sağlamakta yalnızca dil birliği sağlamaya uzak olmalarından değil, aynı zamanda şiddete teşne davranışlarıyla da toplumsal harmoniye gölge düşürmektedirler. Metinde yer aldığı üzere bu hususta “Üstelik Bir de Karşısındakine Yumruk Attı” vurgusu yapılmıştır. Yasef Efendi adında bir Musevi, Ziya Bey adında bir Türk ile Sirkeci’de bir kıraathanede yan yana olan masalarda otururken, Yasef Efendi’nin yüksek sesle Yahudice konuşmasını Ziya Bey “Vatandaş burası Türkiye’dir. Hem de herkesi rahatsız etmeyiniz, biraz hafif konuşunuz” diyerek uyarılmış ve karşılık olarak Yasef Efendi “Türkçe konuşmayacağım” diyerek Ziya Beye yumruk atmıştır. Olay mahkeme taşınmış, Yasef Efendi’ye 15 gün hapis cezası verilmiştir.

Şekil 2. Türkçe Konuşmayan Yahudi

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Açık Erişim, Vakıf, 13 Ekim 1934

Museviler/Yahudilerin kamusal alanda huzuru bozduğuna dair bir diğer haber ise olay yeri olarak Kadıköy vapuru olarak geçmektedir. Söz konusu olayda, kamusal alanda Türkçe konuşmayan Yahudilerin kibar bir şekilde uyarıldığına yer verilmektedir. 13 Ekim 1934 tarihli Vakıf gazetesinde “Konuşumlar” köşesinde Selami İzzet, olayı “Türkçe Konuşmayan Yahudi” başlığıyla köşesine taşımıştır. Öncelikle kendi başına gelen bir olaydan şöyle bahsetmiştir: “Kadıköy’den son vapurla dönüyorduk. Her güvertede, kulak zarlarımızı acıtan bir patırtı ve Yahudi Fransızcası konuşan kadınlı erkekli bir gruba, nihayet sabredemedim, gürültüyü kesmelerini ve susmalarını ima, rica ve ihtar ettim. İhtardan sonra sustular.”

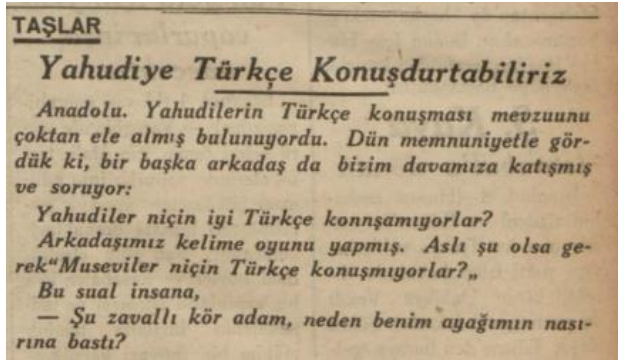

Şekil 3. Yahudiler “Biz de Türküz Diyorlar”

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Açık Erişim, Vakıf, 16 Şubat 1936)

16 Şubat 1936 tarihli Son Posta gazetesindeki “Her Gün Bir Makale” köşesinde, Mahmut Esat Bozkurt’un “Azlıklar İşi” başlıklı yazısı, Yahudilerin Türk ulusal kimliğine aidiyetlerinin bir tartışma konusu olduğunu hatırlatan mesajlar içermektedir. Yazar, Yahudilerin kendilerine Türk demelerine rağmen hangi birinin evinde Türkçe konuştuğunun şüpheli olduğuna ve bu yurttaşlarının kaçının aile isimlerinin Türkçe olduğuna dikkat çekmek isteyerek, dil birliği ortaklığı olmadan vatandaşlık aidiyetinin sorgulanması gerektiği vurgulamıştır.

Önce sarayın sonra da Atatürk’ün dış hekimi olan Sami Günzberg ile sohbetinden söyle söz etmiştir: “Siz Türk müsünüz” diye sordum. Günzberg: “Evet Türküm ve Türküz!” Bozkurt: “Nereden belli? Adınızın Günzberg, dilinizin İspanyolca olmasından mı, hep bir arada bulunduğunuzda zorunluluk duymadıkça Türkçeyi konuşmamanızdan mı? Türkçe anadiliniz. Günzberg yerine Cengiz aile adınız olunca ortada mesele kalmayacak.” Anlaşılacağı üzere, toplum düzeyinde Yahudilerden beklenti kültürel birliği sağlama adına yalnızca kamusal alanda değil aynı zamanda resmi olarak da gösterilmesi gerekliliği üzerinedir. Yahudilerden yalnızca Türkçe konuşmaları değil aynı zamanda kendi isim ya da soy isimlerini de değiştirmeleri beklenmektedir. Böylelikle Yahudiler yalnızca devlet düzeyinde aynı zamanda toplum düzeyinde de arzulanan vatandaş olacaklardır.

Şekil 4. İyi Türkçe Konuşmayan Yahudiler

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Açık Erişim, Anadolu, 5 Temmuz 1936

5 Temmuz 1936 tarihli Anadolu gazetesinin ilk sayfasında Sapan takma ismiyle “Yahudi’ye Türkçe Konuşdurtabiliriz” başlıklı bir yazıya yer verilmiştir. Yahudilerin neden iyi Türkçe konuşmadıklarına dikkat çekilmiş, daha da önemlisi Yahudilerin yalnızca dil konusunda değil ulus devlete aidiyet anlamında da kötü niyetli olduğuna değinilmiştir:

Türk'ün ekmeğini yer, Moskof'a dua eder. Bu atasözü başka bir olay için söylenmiştir ama bunun en şık yerinde kullanımı Yahudilerdir. Sofrana oturur, zeytini yer, çekirdeğini suratına atar ve ondan sonra güler. Surat astınız mı, il kapısına gider 'Türkler bana surat asıyor' diye gammazlık eder. ...Yahudiye Türkçe konuşturmak için, mantıktan, milliyetten, insaniyetten, kadirşinaslıktan bahse lüzum yoktur. Yahudi, mideci bir mahluktur. Ekmeğini kestiğiniz dakikada, bülbül gibi şakıyıp istediğiniz dili konuşur. Hele bir tecrübe edilsin de görelim...

Bu haberde görüldüğü üzere dikkati çeken husus, Yahudilerin Türk vatandaşı olmaları yönündeki hususun toplumsal düzeyde hoş karşılanmadığına ilişkindir. Habere göre, Türk toplumu ve devleti onlara "ev sahipliği" yapmakta ancak onlar buna yaraşır şekilde davranmamaktadırlar. Bununla birlikte, kültürel ortaklık bir yana Yahudiler pek olumsuz sıfatla nitelendirilmişlerdir.

Şekil 5. Vatandaş Türkçe Konuş

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Açık Erişim, Anadolu, 9 Temmuz 1934

Vakit Gazetesi'nde Musevilerin Türk kültürünü benimsemelerine dair bir karikatüre göre Yahudiler başta olmak üzere tüm azınlıklar Türkçe konuşmalı ve Türk kültürünü benimsemelidir. Söz konusu karikatür "...Artık tamamıyla Türklerle harsi münasebetlerini sıklaştırmak, bir Türk evladı gibi memleketi müfit olmak lazım geldiğini anlamış olsalar gerek...", mesajını vererek, gayrimüslimlerin artık yalnızca Türkçe konuşmaları ile Türk kültürünü özümsemeleri gerektiğini de vurgulamaktadır.

Şekil 6. Yahudi Vatandaşlarımız Türkçe Konuşmalı

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Açık Erişim, Anadolu, 3 Mart 1937

3 Mart 1937 tarihli Anadolu gazetesi “Türkçe meselesi: Yahudi vatandaşlarımız Türkçe konuşmalıdırlar! Milliyetçiliğimiz altı oktan Teşkilat-ı Esasiye’ ye bile girmiştir.” başlıklı habere yer vererek, kültürel birliği sağlamanın dil birliğinden geçtiğini vurgulamakta, Yahudi vatandaşların da bunu benimsemeleri gerektiğinin üzerinde durmaktadır. Söz konusu haber bu durumu şu şekilde ifade etmektedir “Partimizin altı oku, milletçe hareketimizin istikametlerini iyice tayin etmiş bulunmaktadır. Bu oklardan biri şudur:

Milliyetçiyiz... Milliyetçinin ilk iş olarak dilini konuşup sevmesi ve benimsemesi lazımdır. Çünkü hars birliği, dil birliği kanalında kuvvet bulur. Keza, yine teşkilatı esasiyemize göre, Türkiye’de resmi dil, Türkçedir. Şu hale göre her Türk’ün Türkçe konuşması, yavaş yavaş milli değil, kanuni bir mahiyet de almış gibidir ve bunu tahakkuk ettirmek için de, bir müeyyide lazımdır.

Haberin içeriğinden anlaşıldığına göre, burada duyulan rahatsızlık Yahudilerin kendilerine ait dillerinde konuşmaları değil, bahse konu olan Yahudilerin Fransızca konuşmasıdır. Dolayısıyla toplum nezdinde duyulan rahatsızlık, azınlıkların kendi dillerinde ısrarcı olmalarından ziyade Türkçe kullanmaya özen göstermemeleridir. Öte taraftan kullanılan nitelendirmelerin işaret ettiği üzere Yahudilerin dil birliği sağlama

yerine farklı dillerde kamusal alanda iletişim kurmaları yalnızca gayri Türk olmakla ilişkilendirilmemekte, aynı zamanda kulaklara zarar veren ve rahatsız edici gibi pejoratif sıfatlarla da ilişkilendirilmektedir. Haberin detaylarındaki söz konusu ayrıntıya göz atıldığında, toplumun Türkçe konuşan kesiminin Yahudilere karşı olumsuz tutumunun yalnızca dil bağlamında olmadığı dikkat çekmektedir. Buna göre, Yahudiler başta olmak üzere tüm azınlıkların kendilerine has ‘söz dinlemeyen ve ikazdan anlamayan’ olumsuz karakteristik özellikleri bulunmaktadır:

Geçenlerde de bir kahvede Yahudice çığırkanlık eden bir vatandaşa, kahvede oturan Ziya Bey susmasını, Türkçeyi saymasını öğrenmek istemeyeni ihtar etmiş. Yahudi bu ihtara boyun eğecek yerde, muhatabına bir yumruk savurmuş. On beş gün hapse mahkûm edildiğini sevinerek okudum.” ...Vatandaş Türkçe konuş! ...Türkçeyi saymasını öğrenmek isteyenlere biz ancak yazı ile ihtar ve yazdıklarımızı, sırası düştükçe, toplu tezahüratla tekrar ederiz.

Yazıda dikkati çeken bir diğer husus ise ceza meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dayak yiyenin Türkçe konuşmamakta ısrar eden bir vatandaşa, dayağı atana ceza verilirken hafifletilmiş bir ceza alması, tam tersi dövülen ‘Türkçe konuş’ uyarısı yapansa, o zaman hem Türkçe konuşmayan hem de yumruk atanın cezası ağırlaştırılmış olmalıdır, teklifinde bulunulmuştur. Görülüyor ki, azınlıkların kendi dillerini kullanmakta ısrarcı olmaları Türk vatandaşlarının tahammül sınırlarını aşmış, Türkçeden başka dillerin konuşulması ise ‘çığırkanlık’ olarak nitelendirilecek seviyeye gelmiştir. Ayrıca, azınlık dili kullananlara uyarıda bulunan ve şiddet uygulayan Türk vatandaşlarının cezalarının hafifletilme isteği, tersi durumda gayrimüslimlerin ağırlaştırılmış ceza almaları talebi konunun tahammül sınırlarını göstermektedir. Toplumsal düzeyde duyulan bu rahatsızlığın en uç noktası devletin Yahudilere gerekli cezayı vermediği takdirde, bu grupların toplum tarafından cezalandırılacağı hususudur:

Fakat Türkçe konuşmayanlar arasında Yasef Efendi gibi hem suçlu ve hem de güçlülere vardır ve nihayet benim gibi, Ziya Bey gibi asaplarına hâkim olamayan ve Türkiye’de, Türkçe’den gayri bir dilin yükselmesine tahammül edemeyenler de çoktur. ‘Türkçe’nin yettiği yerde yabancı söze ne gerek?’ cereyanı her gün biraz daha kuvvetlendikçe, Rum, Ermeni ve bilhassa Yahudi vatandaşlarımız da

bu kötü huylarından vazgeçmedikçe, arada sırada bu gibi olaylara şahit olacağımızı sanıyorum. Elde, hiçbir vatandaş Türkçe'den başka dille konuşmamasını zorlayacak bir kanun bulunmayacağı için, bazı kimseler de: "Nush ile uslanmayanın hakkı kötektir." diyeceklerini tahmin ediyorum.

Anlaşılabacağı üzere, devlet ulusal kimlik çabalarını uygulamada yetersiz kalıp, ceza vermez/veremez ise toplum bu grupları şiddetle cezalandıracaktır. Özetlemek gerekirse, ilgili haberlere yansıdığı üzere "Vatandaş Türkçe Konuş" Kampanyası'nın toplumsal düzeydeki yansımaları tüm gayrimüslim gruplardan ziyade, esas itibariyle Musevileri/Yahudileri merkeze almaktadır. 1492 yılı itibariyle İspanya'dan kovularak İstanbul'a göçen ve İmparatorluk bünyesinde yaşamaya başlayan Seferad Yahudileri, Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yüzyıllardır yaşamakta oldukları bu toprakları terk etmeyerek Yeni Türkiye devletinde yaşamaya devam etmişlerdir. Bununla birlikte imparatorluk içerisinde alışageldikleri özerk dilsel pratikleri da benzer şekilde yaşamayı sürdürmüşler ancak bu yaşam pratikleri kültürel anlamda dil birliği sağlayarak konsolide olmaya çalışan Türk toplumunda rahatsızlıkla karşılanmıştır. Kahvehane, vapur vb. kamusal alanlarda duyulan rahatsızlık aynı zamanda Yahudilerin bir takım olumsuz davranışlara sahip olmalarıyla pekiştirilmiş, vatandaş olmanın gereği olan kültürel birliği sağlama ise, yalnızca dil değil aynı zamanda Türk kimliğinde açısından olumlu olduğu düşünülen niteliklerin Yahudilerce de benimsenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Öğrenci Gençler/Köşe Yazarlarının ve Vatandaşın Tepkisi

Yapılan analizler sonucunda, 1930'lu yılların arşivindeki yıllara ait arşivdeki yansımalarından yansımalarında görülen ikinci tema Öğrenci Gençler olmuştur. Bu temaya ait gazeteler incelendiğinde ise öğrenci gençlerin Türkçe kullanımına dair görüşlerini içeren haber ve başlıkların yer aldığı görülmüştür. İlgili örnekler aşağıda sunulmaktadır.

Şekil 7. Mektepli Gençler Türkçe İstiyor

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Açık Erişim, Vakıf, 24 Mart 1937

24 Mart 1937 tarihli Vakıf gazetesinin manşetinde “Mektepli Gençler Türkçe İstiyorlar” başlığı yer almıştır. Haberde, Milli Türk Talebe Birliği’nin yaptığı mitingün içeriğinden söz edilmiştir. Toplantıda verilen kararlar şu şekildedir: Türk Dili Cemiyeti’ne yardım etmek, konuşurken, yazarken yabancı kelimeleri atmak, gençlerin umumi intizamı bozmamasını temin, Türk dilini kullanmak şerefini kazanmak. Toplantıda dikkat çeken hususlardan biri de “günaydın, tünaydın” kelimelerinin kullanılmasının istenmesidir. “Tea alıyorum” yerine “çay içiyorum” denilmesini istemişlerdir. “Türk vatandaşı olan her Türk, Türkçe konuşmalı” fikrinde hemfikir olmuşlardır.

Haberin gösterdiği üzere dil birliği sağlama çabaları yalnızca azınlıkları baz almamaktadır. Her vatandaş Türkçe konuşurken yabancı kelimeler yerine Türkçe konuşmayı benimsemelidir. Böylelikle yabancı kelimeler anadilden çıkartılarak dil bağlamında kültürel birliğin sağlanması kolaylaşacaktır.

Şekil 8. Türkçe değil mi? Uydur Uydur Yaz

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Açık Erişim, Akşam Postası, 3 Ekim 1934

3 Ekim 1934 tarihli Haber (Akşam Postası) gazetesinde “Benim Görüşüm” köşesinde, “Türkçe değil mi? Uydur Uydur Yaz!” başlıklı bir yazı yazılmıştır. Yazının içeriğinde, belediye seçimlerinde köprüünün üzerine ve meydanlara yazılan yazı eleştirilmiştir. Yazı “Mutlu Vatandaş, Belediye Seçiminde reyini kullan.” şeklindedir.

Söz konusu haberdeki eleştiride, öz Türkçe'nin kullanılmak istenmesine karşın “mutlu” kelimesinin “mesut” kelimesinin yerine kullanılmasına tepki vardır. Başka bir eleştiri de “öz yurttaş, muhterem” gibi kelimelerin yerine “vatandaş” kelimesinin kullanılmasına yapılmıştır. Ana dilde son derece titiz olunması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Söz konusu haber de benzer şekilde dil birliği sağlama çabalarını özgün Türkçe kelimeler kullanmanın gerekliliğine dayandırmaktadır. Buna göre, Tüm vatandaşlar Türkçe konuşurken yabancı kelimeler yerine Türkçe konuşmayı özümsemeli ve anadiline önem vererek ‘uydurma’ kelimeler kullanmamalı, diline özen göstermelidir.

Şekil 9. Türk Kültür Birliği Reisi Kohen Efendi

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Açık Erişim, Son Posta, 5 Mayıs 1934

5 Mayıs 1934 tarihli Son Posta gazetesinin ilk sayfasında “Vatandaş Türkçe Konuş Meselesi” başlığı altında bir röportaja yer verilmiştir. Röportaj Türk Kültür Birliği Reisi Tekin Alp (Kohen Efendi) ile yapılmıştır. Tekin Alp, kendisine yöneltilen “İstanbul’da ne kadar gayri Türk vardır?” sorusuna “Gayri Türk tabirini düzeltelim. Türk inkılabının şiarı milli birliktir. Türk inkılabı vatandaşlar arasında ayrılığı yalnızca mabetlerde kabul ediyor. Memleketimizde henüz Türk kültüründen ari unsurlar vardır.” cevabını vermiştir. Kültürsüz Türk vatandaşların neden Türkçe konuşmadığı ile ilgili soru hakkında hastalığı tedavi etmeden hastalığın belirtilerini gidermenin mümkün

olmadığını söylemiştir. Alp'e göre, vatandaşı Türkçe konuşurmak için onları Türkleştirmek, Türk kültürü camiasına dahil etmek gerekmektedir.

Haberin gösterdiği üzere azınlıklar Türklük ve Türk vatandaşlığı üzerine öğrencilerden gelen gayri Türk tanımlamalarından rahatsızdır. Kohen'e göre azınlıklar zaten Türkçeyi benimseme hususunda bir beis görmemekte, kültürel ortaklıklar yaratmak açısından dil birliğinin rolüne önem vermektedirler. Öğrenmekte ve konuşmakta güçlük çekenler ise tedaviye muhtaç hastalar olarak nitelendirilmektedir.

Şekil 10. Vatandaş Türkçe Konuş!

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Açık Erişim, Son Posta, 13 Eylül 1934

Son Posta gazetesinde 13 Eylül 1934'te "Halkın Sesi" adlı köşede "Vatandaş Türkçe Konuş!" başlıklı bir köşe yazısı yer almıştır. Yazının içeriğinde "Vatandaş Türkçe Konuş!" meselesinin unutulmasına ilişkin bir eleştiri vardır. Köşe yazarı bu konuyu vatandaşlar ile konuşmuştur. Bir vatandaş, kanunun cinsiyet ve mezhep ayırmadan tabiiyetimize haiz olan herkesi Türk olarak kabul ettiğini ve Türklüğü kabul edenlerin dillerinin Türkçe olduğunu, Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi dilinin de Türkçeden başka bir şey olmadığını vurgulamıştır. Ayrıca, vatandaşların bu topraklar üzerinde hala başka dil konuşmalarının yanlış olduğunu, memleketin havası, suyu ve parasıyla yaşayan insanların dilimize hürmet etmelerini ve dilimizi öğrenmelerini istediklerini de söylemiştir. Başka bir vatandaş ise şahit olduğu olayları şöyle anlatmıştır:

Sabah Beykoz'dan vapura bindim, güvertede Rumca, Ermenice, İspanyolca, Almanca, Fransızca ve İngilizceden başka bir dil

konuşulmuyordu. Hatta bir Siirtli aile de Arapça konuşuyordu. Yanımda Fransızca konuşan tatlı su frengine az kalsın ‘vatandaş Türkçe konuş’ diye bağıracaktım. Çünkü bu tatlı su frengi yarım Fransızcası arasında Türkçe kelimler de kullanıyordu. Öğle yemeğimi Sultanahmet’te bir yerde yedim, lokanta da Türk kalabalığı olmasına rağmen lokanta sahibi ve çırakları Arnavutça konuşuyorlardı. Jilet almak için Eminönü’nde bir mağazaya girdim. Mağaza sahibi ile satıcı kız İspanyolca konuşuyorlardı. Ben kendimi Türkiye’nin irfan ve kültür odağı olan İstanbul’da değil Babil kulesinde zannettim. Bizim kendilerine Türklüğü bahsettiğimiz bu insanlar bizi ve dilimizi sevmiyorsa burada oturmasınlar.

Anlaşılabacağı üzere kamusal alanda Türkçe konuşulması, öğrenci gençler başta Türk toplumunu için kayda değer önem taşımaktadır. Halk vapurda, trende, sokaklarda Türkçe bilseler dahi başka dillerde konuşan vatandaşlardan rahatsız olduklarını zaman zaman dile getirmiş ve bundan yüksünmemiş, “Vatandaş Türkçe Konuş!” meselesini gündemden düşürmemişlerdir. Bu noktadan hareketle devlete düşen arzulanın vatandaş yaratma rolünün toplum tarafından benimsendiğini, toplumun devletin bir temsilcisi olarak hareket etmeyi görev edindiği anlaşılmaktadır.

Şekil 11. Türkiye’de Türkçe

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Açık Erişim, Vakıf, 15 Şubat 1930

Vakit gazetesinin 15 Şubat 1930 tarihli sayısında “Türkiye’de Türkçe” başlıklı bir köşe yazısı dikkat çekmektedir. Yazıda Türkiye’de, Türk müessesesi olduğunu iddia eden bir

yerin, bir lokantanın, bir mağazanın bir Atina, bir Pire olmasının doğru olmadığına dikkat çekilmiştir. Müesseselerde defterlerin Türkçe tutulacak, tüm işlemler Türkçe yapılacaksa konuşma dilinin de Türkçe olması gerektiği vurgulanmıştır. Yazı “Türkiye’de her müessese dili Türkçe” sloganı ile bitmiştir.

Bu haberde dikkat çeken husus ise Türk dilinin Türkiye’nin kurumsallaşmasında elzem olduğu üzerinedir. Dilin kurumsallaşması yalnızca devlet daireleri ve bürokraside değil aynı zamanda tüm özel işletmelerde ve kamusal alanlarda kullanılması gerekliliği üzerinedir. Dilsel anlamdaki kültürel birlik güçlü Türk devletini yaratacak böylelikle Türk devleti de diğer devletlerden ayrışarak kendi özgün varlığını sağlamlaştıracaktır.

Şekil 12. Türk’ü Seven Türkçe Konuşur

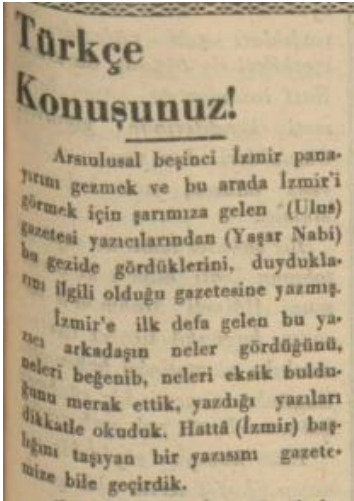
Kaynak: İstanbul Üniversitesi Açık Erişim, Son Posta, 16 Haziran 1934)

Son Posta gazetesinin 16 Haziran 1934 tarihli sayısının ilk sayfasında “Türk’ü Seven, Onu Sayar, Türkçe Konuşunuz!” adlı habere yer vermiştir. Haberin içeriği, İzmir’in koyu milliyetçi Türk gençliği arasında güçlü bir kültür mücadelesinin başladığıyla ilgilidir. Haberin ayrıntıları şöyledir:

Bugünlerde ‘Türkçe konuşma’ savaşı son hızını almıştır. Halkevi, şehrin her semtinde gençlik gruplarına birer hüviyet varakası (nüfus cüzdanı) vererek bu savaşa yüzlerce genci memur etmiştir. Gençler Türkçe görüşmeyen yerli unsurlara nazikane kartlar uzatarak Türkçe görüşmeyenleri, konuşmaya davet ediyorlar. Bu kartlarda şu satırlar yazılıdır:

- 1- Yurttaş, Türk isen Türkçe konuş...
- 2- Türk'ü seven onu sayar. Türkçe konuşunuz...
- 3- Türkçeden başka dille konuşmak, Türk'ü incitir.
- 4- Türkçe konuş, senin milliyetinden şüphe edilmesin...
- 5- Türk olup da Türkçe konuşmayanlar, Türklüğe hakaret etmiş olurlar.

Buna göre, toplumda kültürel birliği sağlama açısından en önemli vazife gençlere düşmektedir. “Gençlik gerek kültür gerek dil savaşında büyük bir hassasiyet ve Türklüğe yakışan bir tevazu ile hareket ederek, lüzumsuz taşkınlıkların önüne geçiyor.” ifadesinin gösterdiği üzere, gençler yalnızca Türkçe'nin önemi ve gerekliliği için hatırlatmalar yapmakla kalmamış, aynı zamanda toplumun Türkçe konuşmayan kesimlerinin de rahatsızlığından doğacak taşkınlığını önüne geçmek için büyük bir özveri göstermiştir.

Şekil 13. Türkçe Konuşunuz

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Açık Erişim, Anadolu, 14 Eylül 1935

Anadolu gazetesinin 14 Eylül 1935 tarihli sayısının ilk sayfasında Haydar Rüştü Öktem'in “Türkçe Konuşunuz!” adlı yazısı yer almaktadır. Öktem'in yazısında dikkat çeken kısımlar şunlardır:

“...Sokaklara ‘Türkçe konuş vatandaş, Türkçe konuşmayan Türk değildir’ yazılı yaftalar, levhalar asıldığı halde vapurda, tramvayda, otobüste, sokakta ve çarşıda, Türkçeden başka dillerle konuşuluyor

ve buna da tahammül ediliyor... Bunca emekler, bunca şehitler vererek düşmandan kurtardığımız bu çevreyi, hala ve utanarak söylüyoruz ki, Rumcadan, Arnavutçadan kurtaramadık. İçimiz yanarak itiraf ediyoruz ki; bu gidişle, bu tutumla birçok seneler daha, vapurlarda, yollarda, tramvaylarda kulaklarımızı bu yabancı diller tırmalayacak ve bu tırmalayışın acıları yüreklerimizi kavurup gidecektir... Bu memlekette bir bölük halkın Rumca, Yahudice, Arnavutça gibi yabancı dillerle konuşmaları bu yurdu ve bu ulusu ne Rum ne Yahudi ne de Arnavut yapmaz. Bu konuşmalar ne ruhlarımızda bir değişiklik ne kültürümüzde bir eksiklik getiremez. Fakat neden bu güzel, bu öz Türk illerinde yabancı diller kulaklarımızı tırmalasin ve neden dışarıdan gelen Türk ve yabancı herkese; bu memlekette Türkçeden farklı dillerin konuşulduğunu ilk bakışta anlatan bir hal sürüp gitsin? ...Hiç Türkçe bilmeyen yabancılara söyleyecek sözümüz yoktur. Fakat, yıllardır bu memlekete yerleşmiş, Türklük iddia etmiş, Türklük haklarından yararlanmış Türkçe bilen insanların Türkçeden ari başka dillerde konuşmalarında hiçbir özür dinleyemeyiz ve yabancı dil konuşmaya devam etmelerini küstahlık sayarız. Vatandaşım diyenler, Türkçe konuşmalıdırlar.”

Görüleceği üzere, dil meselesi yalnızca kültürel birliği sağlama açısından ve yalnızca Museviler/Yahudiler gibi tarihsel azınlıklar için değil aynı zamanda Arnavutlar gibi tarihsel azınlıktan olmayan gruplar için de önemli ve geçerli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani, dil meselesinin kültürel birliği sağlama hususu giderek ateşlenmiştir. Bu birliğin benimsenmesinin gerekliliği vurgusunun da ötesinde ‘kulak tırmalayıcı’ ifadesinden de anlaşılacağı üzere yabancı dillere karşı ciddi bir ön yargı oluşmuştur.

Bu ipkili sanatçımız
gösteren bir, 'halin
bünye yukarıda yanları
in aşağı evsafı layın
bu ipkiden kumaların
ipkiden tetik etmek
(İnceci sahifede)

Zonguldak hattı

3 Ağustos
ağa varacak

(A.A.) — Maden kö-
mürüne bağlayan de-
nizden Zongulda-
k'ın inşaatı bitmiş-
tir. Bu inşaatın devam ettirile-
ceği 13 Ağustos'ta Zon-
guldak'ta anlaşılmıştır. Bu ha-
ber çok sevindirmişti. Bizim-
lerimizin ulusal gümüş
bayram olarak kutlu-

Katleri

türkçe mi?

ürkçe konuş- denil-
mişin çabucasına
bu: konuşmanın öze ulaş-
tır.

— dil inkılabını gö-
r. Halbuki gazetelerde
dün okuduk: Enternasyonel Fuarında
ekspozantionları
İh...
ez var mı?

Şekil 14. Dil İnkılabı Yaşadık, ancak...

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Açık Erişim, Akşam, 6 Ağustos 1937)

Akşam gazetesinin "...Koskoca bir dil inkılabı yaşadık, yaşıyoruz. Halbuki gazetelerde şuna yakın bir ilan okuduk; 'İzmir Enternasyonel Fuarında ekspozanlar enteresan eşantionları vitrinlerinde... Fazla söze hacet var mı?' eleştirisinin yanı sıra bir karikatüre de yer vermiştir. Karikatürde iki vatandaş bir ilan incelemektedirler. İlanda 'Tedansan- Gala Suvare- Süper konsomasyon' yazmaktadır. Aralarında geçen diyalog şu şekildedir: "— Bu ilan hangi güne ait acaba? — Dil inkılabından evvelki günlere ait olsa gerek!" (Akşam, 1937). Dolayısıyla burada dil inkılabından önce kullanılan yabancı sözcüklerin değişmemesinden vatandaşın rahatsız olduğu görülmektedir.

Günlecin pesinden :

Vatandaş Türkçe konuş

"Akşam çıkan arhadaslarımızdan biri türkçe kötü konuşan bir vatandaşın fransızca'yı da çok bozuk olarak söylediğini görünce:
"Vatandaş türkçe konuşma!"
Başlığı ile bir fıkra yazmış. Bu fıkra da:
— Eğer vatandaşın türkçe konuşması, ben yok gelmek oraya... Sen gelmek buraya... kalibinden bir türkçe ile olarsa, vazgeçtik bunun propagandasından... Bu vatandaş mademki mutlaka bir dili bozacak, varsın fransızca'yı berbat etsin." diyor.
Biz, böyle değil, başka türlü düşünüyoruz:
— Asıl mesele bugünkü vatandaşların türkçe konuşması değil, yarınki vatandaşların türkçe konuşması, Türk horsını almasıdır. Yarınki vatandaşların iyi türkçe konuşması için bugünkülerin türkçevi bozmalarına, zarar yok, tahammül edelim, Tek türkçe konuşsunlar."
Diyoruz. Bilmem hakkımız yok mu?

HASAN KUMÇAYI

Şekil 15. Vatandaş Türkçe Konuş

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Açık Erişim, Akşam, 4 Ocak 1938)

Gazeteci Hasan Kumçayı köşe yazısında kampanyaya bir eleştiri getirmiştir. Arkadaşlarından birisinin bir akşam dışarı çıktığında Türkçeyi iyi konuşmayan bir vatandaşın Fransızca'yı da kötü konuştuğunu duyunca yazdığı bir fikrayı köşesine taşımış: “Eğer bir vatandaşın Türkçe konuşması, ben yok gelmek oraya... Sen gelmek buraya... kabilinden bir Türkçe olacaksa, vazgeçtik bunun propagandasından... Bu vatandaş mademki mutlaka bir dili bozacak varsın Fransızca'yı berbat etsin.” Buna ek olarak Hasan Kumçayı şöyle devam etmiştir “Biz böyle değil, başka türlü düşünüyoruz: ‘Asıl mesele bugünkü vatandaşların Türkçe konuşması değil, yarınki vatandaşların Türkçe konuşması. Türk harsını almasıdır. Yarınki vatandaşların iyi Türkçe konuşması için bugünkülerin Türkçeyi bozmalarına zarar yok, tahammül edelim. Tek Türkçe konuşsunlar.’ diyoruz. Bilmem hakkımız yok mu?”. Anlaşılacağı üzere Türkçeleştirme politikasının kısa dönemli bir hükümet politikası değil, uzun erimli bir devlet politikası olması hedeflenmiştir.

Şekil 16. Vatandaş Türkçe Konuş Kampanyası Kanun Teklifi
Kaynak: İstanbul Üniversitesi Açık Erişim, Tan, 6 Ocak 1938

Vatandaş Türkçe Konuş! kampanyası yalnızca basın ve medyada yer almakla sınırlı kalmamış, aynı zamanda yasal bir zemin de oluşturulmaya çalışılmış ancak yasalaşma süreci nihayete erememiştir. Öyle ki, dönemin Manisa Milletvekili Sabri Toprak tüm vatandaşların Türkçe konuşmaları için kanun teklifi vermiştir. Toprak, Türk vatanında yaşayıp, Türk’ün aşını yiyenlerin Türkçe yerine yabancı dil konuşanların en ağır şekilde cezalandırılmalarını istemiştir (Tan Gazetesi, 1938). Toprak’ın kanun teklifi yapılan şu açıklama ile reddedilmiştir:

Türk kültürünün en mühim kaynaklarından biri olan üniversitede kuvvetli ve canlı bir milli ruhun yaşaması zaruri bir meseledir. Böyle

kuvvetli bir milli ruhun yaşaması için de üniversitenin başında olanların Türk olması zaruridir. Üniversitede ecnebi profesörler, derslerde ilmi ve fenni araştırmalar yaptırmak, talebeye ilmi metotlar öğretmek için faideli olabilirler fakat üniversitede milli ruhu yaşatmak için mühim bir amil olamazlar. Üniversite, sadece bilgi veren bir kurum olsaydı bütün unsurlarının yabancı olmasından büyük bir mahzur doğmayabilirdi. Fakat üniversite sadece bilgi veren bir kurum değildir. Milli kültürü yaratacak ve aşılacak bir ocaktır. Buranın idaresi yabancı unsurların eline verilemez. Rektörü ve profesörleri yabancı olan bir milli kültür kurumunun milli Türk ruhunu yaşatmasına imkân yoktur (Tan Gazetesi, 1938).

SONUÇ

Yukarıda elde edilen bulgulardan anlaşılacağı üzere “Vatandaş Türkçe Konuş!” kampanyası Yeni Türkiye devletinin ulusal kimliğini inşa sürecinde toplumsal düzeyde kullanılan bir politika olarak karşımıza çıkmaktadır. İlgili kampanya, arzu edilmesine rağmen, kanunlaşmamış ve resmi politika haline dönüşmemiştir. Devlet bizzat kampanyayı sahiplenmemiş, ancak devlet dışı bir aktör olarak talebe cemiyetinin başlattığı bu kampanyanın basın ve kamuoyuna yansımaya da engel olmamıştır. Söz konusu yansımalarla devletin dolaylı temsilciliğini genç öğrenciler üzerinde, devlet politikasının topluma yansımalarını da Museviler/Yahudiler başta olmak üzere azınlıklar üzerinde gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte, dil birliği çabalarının yalnızca azınlıklar üzerinde değil, aynı zamanda dili iyi konuşmaya eğilim göstermeyen ve yabancı sözcükler kullanmada ısrarcı olan çoğunluk kesimini de ilgilendirdiği saptanmıştır. Bu noktadan hareketle, “Vatandaş Türkçe Konuş!” kampanyası, yalnızca azınlıkları değil çoğunlukları da dahil etme arzusunun bir uzantısı olduğunu öne sürmekle birlikte, arzulanan vatandaş yaratma düşüncesinin de bir yansıması olduğu tespit edilmektedir. Dolayısıyla, kampanyanın toplumun tüm gruplarını hedefleyen bir program olduğunu ve ulus devleti yaratmak için ulusal vatandaşı dil birliği sağlayarak kültürel anlamda inşa etmenin benimsendiğini vurgulamak gerekmektedir.

Bu minvalde modern ulusal kimlik teorilerinin, Gellner (2008), Hobsbawn (1995) ve Anderson’un (1995) öne sürdüğü üzere basın ve medya gibi kültürel görüngülerin

ulusal kimlikleri yaratmakta etkili olduğu fikri, 1930'lar Türkiye'si göz önünde bulundurulduğunda, arzulanana vatandaşı elde etmekte işlevsel bir politika olarak karşımıza çıkmaktadır. İlgili tarihsel bağlam ele alındığında, dil birliği sağlama hususundaki çalışmaların gösterdiği üzere, dil birliği çabaları yalnızca azınlıkları hedef almamış, devlet tarafından da direkt ve resmi olarak desteklenmemiştir (örn. Akgönül, 2011; Oran, 2004). Musevi/Yahudi ve diğer azınlıklar kadar tüm toplumsal grupları hedef aldığından ve resmi bir veçheye bürünmediğinden, "Vatandaş Türkçe Konuş!" kampanyası ile başlayan dil birliği oluşturma çabalarının toplumu ayırıştırmak yerine birleştirmek, toplumsal huzuru ve sükûneti sağlama hedefleri güderek ulusal kimliği birleştirmenin bir aracı olarak kullandığını ifade etmek gerekmektedir.

Tarihsel süreç boyunca millet sistemiyle yönetilen Osmanlı İmparatorluğu'nun ardından varoluş sürecini başlatan Yeni Türkiye ulus devleti, kuruluşunu takip eden süreçte farklı katmanlarından oluşan toplumunu tek bir ulusal kimlik yaratmak için pek çok siyasi veçhenin yanında dil birliği sağlamaya da gayret göstermiştir. Bu doğrultuda dilin, ulusal kimlikleri yaratmak ve birleştirmek için ulus devletlerin inşasında başvurduğu en temel araçlardandır anlayışıyla hareket ederek çeşitli mekanizmalar geliştirmiştir. Bürokratik işlerde Türkçenin anadil olarak benimsenmesi resmi olarak devlet tarafından benimsenen bir politika olmuş, ancak kamusal alanda tek dilliliği bizatihi olarak devlet benimsememiş, ancak basında sıklıkla kullanılan bu kampanyanın önüne de geçmemiştir geçmeyi de tercih etmemiştir.

Yeni Türkiye'nin ulus devlet inşasındaki dil politikasının takipçileri, devlet dışı bir aktör olarak genç üniversite öğrencileri ve basın olmuş, arzulanana şey ise tek dil benimseyen vatandaş yetiştirmekle birlikte, "Vatandaş Türkçe Konuş!" kampanyasıyla gazetelerde dil birliği sağlama çabalarının gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Yapılan çalışmada, söz konusu amacın göreceli olarak gerçekleştiğini, 1930'lu yılların başlarında artan haberlerin sayısının yıllar geçtikçe azaldığını ve 1940'a geldiğinde benzeri haberlere rastlanmadığı olgusuna dayanarak söylemek mümkündür. Söz konusu araştırma evreninin kapsamı yalnızca 1930'lu yıllar gazete arşivleri olduğu için, gelecek çalışmalarda ilgili dönemin yakınları, tanıklıkları ve hatıralarının incelenmesi, ulaşılan bu sonucu yeniden sorgulamak adına faydalı olacaktır.

Diğer taraftan belirtmek gerekir ki, bu çalışma dil birliği sağlama çabalarının ulusal kimlik konsolidasyonunda yalnızca azınlıkları değil toplumun tamamını hedeflediğini

gösterdiğinden, kültürel bir görüngü olarak dilin, ulus devletin direkt ve dolaylı ortak hissiyatlar kadar, ortak aidiyetler yaratarak vatandaş inşa etme aracı olarak kullanıldığını açıkça ortaya koymaktadır. Çalışmanın ana sorusu olan “Vatandaş Türkçe Konuş kampanyasının niteliği nedir?” sorusuna alınan yanıtlar da dilin vatandaş inşası için bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir. Başka bir ifadeyle, ‘Dil ulusu inşa eder’ şiarını benimseyen Yeni Türkiye devleti, vatandaşlarına pek çok alanda tek dil ilkesini uygulayarak, Türk devletini merkezileştirme, Türk toplumunu da kültürel anlamda ortaklaştırmayı hedefleyerek, dili bir vatandaş inşası projesi olarak direkt ve dolaylı olarak kullanmıştır.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (2006). *Bir kimlik peşinde Türkiye*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akgönül, S. (2011). *Azınlık: Türk bağlamında azınlığa çapraz bakışlar*. İstanbul: Bgst Yayınları.
- Anderson, B. (1995). *Hayali cemaatler: Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2001). *20. Yüzyıl siyasi tarihi: 1914-1995*. İstanbul: Alkım Kitabevi.
- Bali, R. (2000). *Cumhuriyet yıllarında Türkiye Yahudileri: Bir Türkleştirme serüveni 1923-1945*. İstanbul: İletişim.
- Berkes, N. (2002). *Türkiye’de çağdaşlaşma*. İstanbul: YKY Yayınları.
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. New Jersey: Sage Publications.
- Çağatay, S. (2003). Kim Türk, kim vatandaş?: Erken cumhuriyet dönemi vatandaşlık rejimi üzerine bir çalışma. *Toplum ve Bilim*, 98, 166-185.
- Çelik, Z. (2006). 'Yeni' Türkçe'nin doğuşu: Türk dil devrimi. *Muhafazakâr Düşünce*, 2(6), 198-216.
- Deny, J. (2000 (1960)). *Yeni Türkiye*. İstanbul: Cumhuriyet.
- Dodd, C. H. (2012). The Turkish Republic, M. Heper, & S. Sayarı içinde, *The Routledge handbook of modern Turkey* (s. 53-64). Abingdon: Routledge.

- Fishman, J. (2003). The impact of nationalism on language planning, B. R. Roxy Harris içinde, *Language, race and ethnicity*. London: Routledge.
- Gülbak, O. (2023). Azınlıkları izlemek: Popüler kültür yapımlarında tarihsel azınlıkların estetik temsili. Y. T. Serter içinde, *Geçmişten günümüze azınlıklar ve etnik gruplar: Kimlik, etnisite, kültür* (s. 205-223). İstanbul: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Galanti, A. (2000). *Vatandaş Türkçe konuş!* Ankara: Kebiçeç Yayınları.
- Gellner, E. (2008). *Uluslar ve ulusçuluk*. İstanbul: Hil Yayın.
- Gleason, P. (1983). Identifying identity: A semantic history. *The Journal of American History*, 9(4), 910-931.
- Giddens, A. (1990). *The consequences of modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Gündoğdu, A. (2014). Türk dil birliğinin sonbaharı 1926-1941 Latin alfabesi dönemi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 54(2), 1-18.
- Heper, M. (1985). *Türkiye’de devlet geleneği*. 6 Eylül 2023 tarihinde <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/> adresinden alındı.
- Hobsbawm, E. (2020). *Kısa 20. yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar çağı*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Hobsbawm, E. (1995). *Milletler ve milliyetçilik: Program, mit, gerçeklik*. İstanbul: Ayrıntı.
- Karpat, K. H. (2002). Millets and nationality: The roots of the incongruity of nation and state in the post-Ottoman era, K. H. Karpat içinde, *Studies on Ottoman social and political history: Selected articles and essays* (s. 611-646). London: Brill.
- Mango, A. (1999). *Atatürk: Modern Türkiye'nin kurucusu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Marshall, T. (2021). Turkey, T. Marshall içinde, *Power of Geography: Ten Maps That Reveal the Future of The World* (s. 71-82). London: Elliot Thompson.
- Oran, B. (2004). *Türkiye’de azınlıklar: Kavramlar, Lozan, iç mevzuat, içtihat, uygulama*. İstanbul: Tesev Yayınları.

- Ortaylı, İ. (1987). *İmparatorluğun en uzun yüzyılı*. İstanbul: Hil Yayın.
- Özkırımlı, U. (2010). *Theories of nationalism: A critical introduction*. New York: Palgrave Macmillan.
- Selçuk, E. K. (2023). Türk olmak: Erken Cumhuriyet döneminde Türk modernleşmesi gündelik hayatta nasıl deneyimlendi? *TAM Akademi Dergisi*, 2(2), 243-247
- Smith, A. D. (1994). *Milli kimlik*. İstanbul: İletişim.
- Tan Gazetesi. (1938, Ocak 06). Mayıs 31, 2024 tarihinde İstanbul Üniversitesi Açık Erişim:
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/tan//tan_1938/tan_1938_ikinci_kanun_/tan_1938_ikincikanun_6_.pdf adresinden alındı.
- Üstel, F. (2016). *Makbul Vatandaş'ın Peşinde, II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*. İstanbul: İletişim.
- Yeğen, M. (2006). *Müstakbel Türk'ten sözde vatandaşa*. İstanbul: İletişim.
- Yılmaz, H. (2023). *Türk olmak: Erken cumhuriyet döneminde milliyetçi reformlar ve kültürel tartışmalar, 1923- 1945*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. İstanbul: İletişim.